

ADHD bij volwassenen

Diagnostiek, Behandeling, Werken

Marion van Dam
Verzekeringsarts
ADHD-coach

28 september 2010

*Kenniscentrum
ADHD bij volwassenen*

Programma

- Film
- Klinisch beeld
- Vragen

PAUZE

- Film
- ADHD en Werk
- Cliente vertelt
- Vragen

Agenda

- ADHD
- Diagnostiek
- Behandeling
- Conclusie

Agenda

- **ADHD**
- Diagnostiek
- Behandeling
- Conclusie

Introductiefilm

Wat is ADHD ?

- Modediagnose?
- Kinderziekte?
- Slechte voeding?
- Slechte opvoeding?
- Erfelijk bepaalde ontwikkelingsstoornis die ten onrechte niet onderkend is bij volwassenen?

Emoties en Vooroordelen

- Controversiële diagnose
- Moreel oordeel
- Afbakening normaal-afwijkend
- ADHD is een stoornis met een vroeg begin, levenslang beloop en disfunctioneren:

geen tijdelijk probleem

Biologische aspecten ADHD

- Erfelijkheid
- Neurobiologische stoornis
  - hersenen 5% kleiner
  - neuropsychologische tests
  - 8 kandidaatgenen
  - inhibitiestoornis, tekort aan dopamine
  - methylfenidaat is dopamine agonist

Verworven biologische factoren

- Tijdens zwangerschap
  - hypertensie
  - roken
  - alcoholgebruik
  - bloedingen/infecties
  - vroeggeboorte, laag gewicht
- Tijdens bevalling
  - hypoxie (2%)

Prevalentie van ADHD

- Vroeger MBD
- 4-8 % kinderen (APA 1994)
- Persisteert 50 - 60%
- Prevalentie volwassenen 3 - 5 %
- Kinderen m:v= 3/4: 1
- Volwassenen m:v= 2/1: 1

Agenda

- ADHD
- **Diagnostiek**
- Behandeling
- Conclusie

Symptomen ADHD

- Aandachtstekort
- Hyperactief
- Impulsief
- Stemningswisselingen

3 subtypen ADHD

- Gecombineerd A + H + I (85%)
- Hyperactief/Impulsief H + I (5%)
- Overwegend onoplettende A (10%)

Diagnostiek ADHD DSM IV

- Begin voor 7^e jaar, met enkele symptomen
- Minimaals 6/9 symptomen als kind (5-12 jaar)
- Significant disfunctioneren op min. 2 gebieden
- Continu patroon van symptomen in de tijd
- Nu 4/9 criteria en significant disfunctioneren op meerdere terreinen

Dilemma's in diagnostiek

- Retrospectief vast stellen
- Twijfel betrouwbaarheid herinnering
- Hetero-anamnese, schoolrapporten
- Aandachtsproblemen school?
- Disfunctioneren?

Instrumenten Diagnostiek

- Zelftest on-line (www.psyq.nl)
- Anamnese
- Hetero-anamnese informanten jeugd en huidig
- Gestructureerd interview DIVA
- DSM-IV symptomen
- Schoolrapporten, hulpverleningverslagen

Afname hyperactiviteit

Aangepast, gecompenseerd of verinnerlijkt

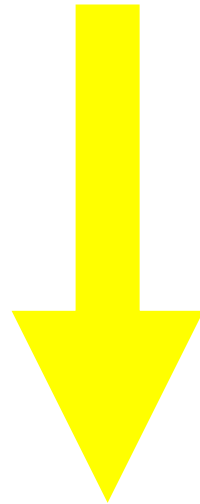
- Vermijden bijeenkomsten met stilzitten
- Excessief sporten
- Hectische baan vol afwisseling
- Blowen/alcohol/tranquillizers tegen onrust
- Druk praten
- Innerlijke onrust

Persisteren aandachtsprobleem

- Organiseren en plannen
- Aandacht en concentratie
- Keuzes maken
- Op tijd komen
- Ordenen en opruimen
- Doelgerichtheid

ONTWIKKELINGSTREND ADHD

Kinderen

Volw.

- Motorische onrust
  - Agressiviteit
  - Lage frustratie tolerantie
  - Impulsiviteit
  - Snel afgeleid
-
- Inattentie
  - Dingen niet afmaken
  - Snel verveeld
  - Ongeduldig
  - Innerlijke rusteloosheid

Behandelaar moet disfunctioneren vaststellen

Wat zegt de client met ADHD?

- “Chaos in mijn hoofd,
- Ik kan meer, komt er niet uit,
- Alles mislukt,
- Ik begin nergens meer aan, maak het niet af,
- Als het niet interesseert kan ik niets”

Wat zegt de partner/manager?

- “Ik heb er een kind bij,
- Neemt geen verantwoordelijkheid,
- Houdt zich niet aan afspraken,
- Komt te laat,
- Geeft teveel geld uit,
- Maakt ruzie,
- Heeft woedebuien”

Ultrakorte screening

1. Bent u doorgaans onrustig?
2. Bent u doorgaans snel afgeleid of chaotisch?
3. Doet u doorgaans dingen voordat u denkt?

Indien 1 van de 3 vragen = Ja:
Heeft u dit altijd gehad?

Verdere diagnostiek ADHD:
zelftest www.psyq.nl

Jongens

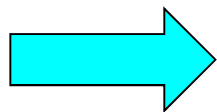
Meisjes

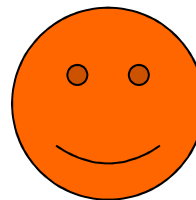
Jongens vaker diagnose ADHD

- Jongens vaker gecombineerde type
- Vaker combinatie met oppositioneel gedrag

Jongens zijn lastig voor de omgeving

Jongens krijgen dus hulp!

Meisjes vs jongens

- Verwijzingsbias
- Vaker ADD
- Internaliserende comorbiditeit (angst, depressie)

.....meisjes zijn chronisch moe!

Kinderarts Elize van der Putte 2006:
relatie CVS en ADHD

Wat is disfunctioneren bij ADHD?

- Leerproblemen
- Sociale aansluiting missen
- Te laag niveau opleiding/werk
- Relatieproblemen
- Veel wisselen van baan
- Veel ongelukken door spanning zoeken
- Veel conflicten
- Steeds burn-out raken op het werk

Impact ADHD op maatschappij

- Laag opleidingsniveau
- Minder werken
- Gebroken gezinnen
- Meer criminaliteit
- Hogere sterfte door ongevallen
- Eerste hulpbezoeken
- Verzuim
- Beroep op gezondheidszorg

Comorbiditeit bij ADHD

- Depressie 20-30%
- Bipolaire stoornis 8%
- Angststoornis 20-30%
- Middelenmisbruik 25-45%
- Persoonlijkheidsstoornis B 25%
- Roken 40%
- Slaapproblemen 70-80%

Agenda

- ADHD
- Diagnostiek
- **Behandeling**
- Conclusie

Behandeling

- Psycho-educatie cliënt (en partner)
- Staken alcohol/drugs
- Medicatie
- Coaching
- Evt psychotherapie
- Evt lotgenotencontact
- Evt relatietherapie

Psycho-educatie

- Voorkomen kinderen en volwassenen
- Erfelijkheid en biologische achtergronden
- Gevolgen van ADHD
- Behandelingsmogelijkheden en beperkingen
- Hoe verder?

Staken alcohol & drugs

- Bespreekbaar maken en tot afspraken komen
- Bij medicatie minder behoefte aan middelen

Medicatie

- Methylfenidaat
  - Dextro-amfetamine
  - Atomoxetine
-
- Bupropion
  - Modiodal
  - TCA's
  - clonidine

Methylfenidaat

- 50 jaar in VS
- Meest effectief op aandacht en concentratie
- Niet verslavend
- Rebound

Ritalin	2-4 uur
Equasym	5-8 uur
Medikinet	5-8 uur
Concerta	8-12 uur

Effect Methylfenidaat

- Rustiger in het hoofd
- Minder prikkelbaar
- Meer overzicht
- Neiging tot ordenen en opruimen
- Meer werk/stress/druk aan kunnen
- Meer doen en afmaken

Thema's coaching

- Heroriëntatie tijd en geld
- Heroriëntatie opleiding en werk
- Vaardigheden ordenen en opruimen
- Omgaan met Adhd in het gezin, de familie
- Zelfbeeld
- Rouw, verlies, inhalen
- Relatie

Agenda

- ADHD
- Diagnostiek
- Behandeling
- **Conclusie**

Conclusie

- ADHD is goed te behandelen
- Let op comorbiditeit
- Langwerkende stimulantia eerste keus
- Naasten bij behandeling betrekken
- Coaching van gedrag, vaardigheden, identiteit

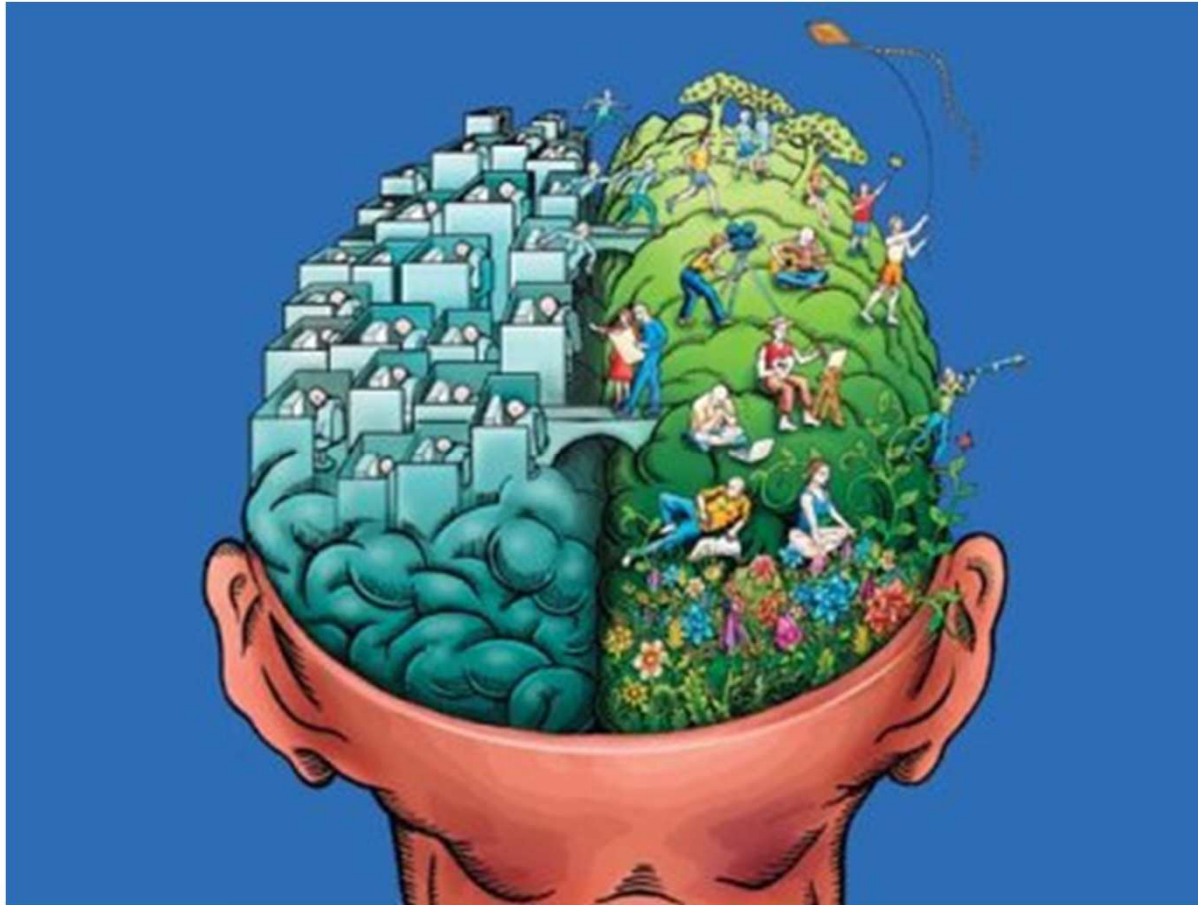
Websites

- www.adhdbijvolwassenen.nl
- www.netwerkadhd.nl
- www.kenniscentrumadhdbijvolwassenen.nl
- www.impulsdigitaal.nl
- www.balansdigitaal.nl

PAUZE

ADHD en Werk

- GGZ
- Werken en ADHD
- FML
- Reïntegratie
- ADHD & UWV
- Conclusie

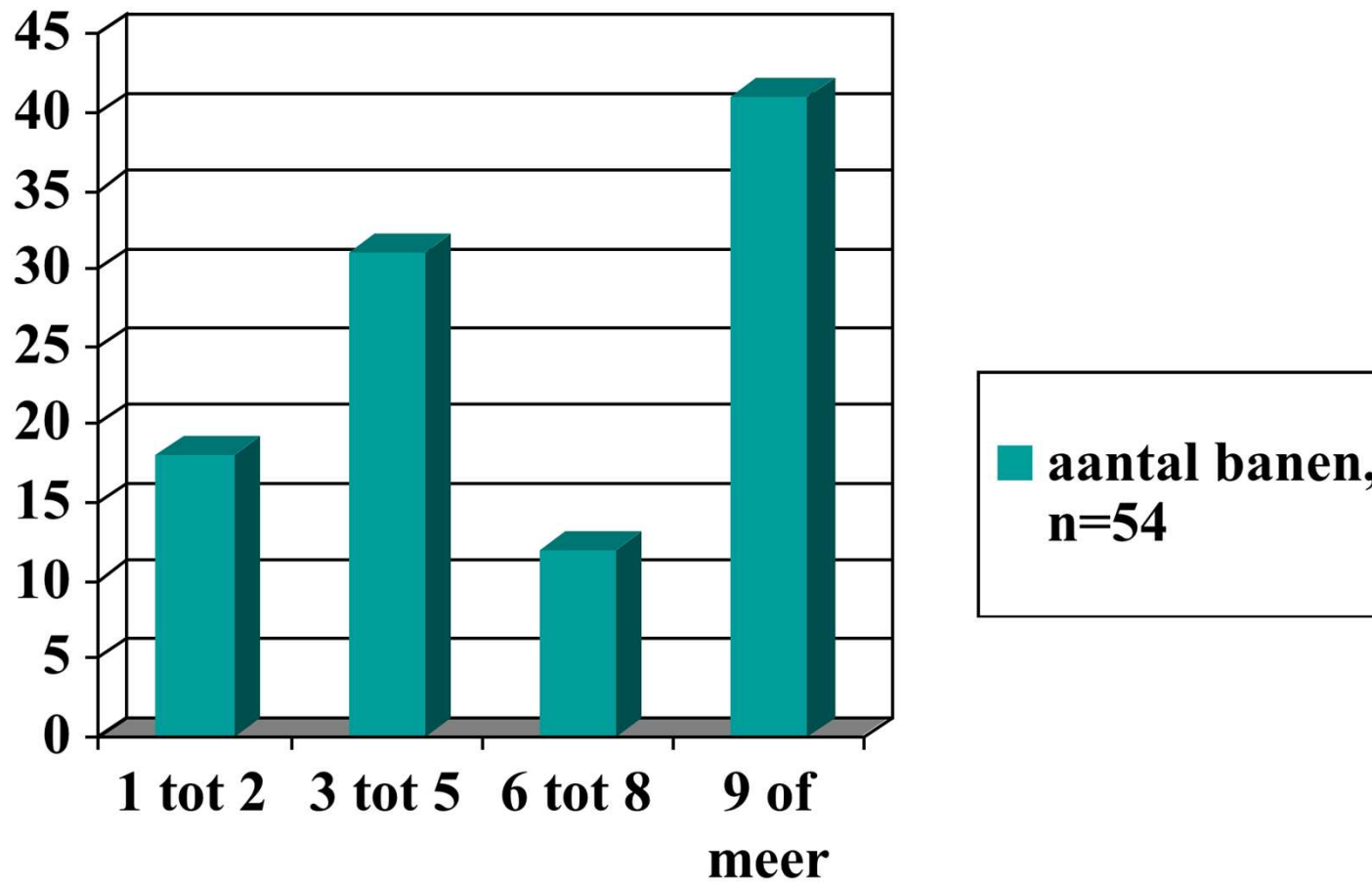
ADHD en Werk

- **GGZ**
- Werken en ADHD
- FML
- Reïntegratie
- ADHD &UWV
- Conclusie

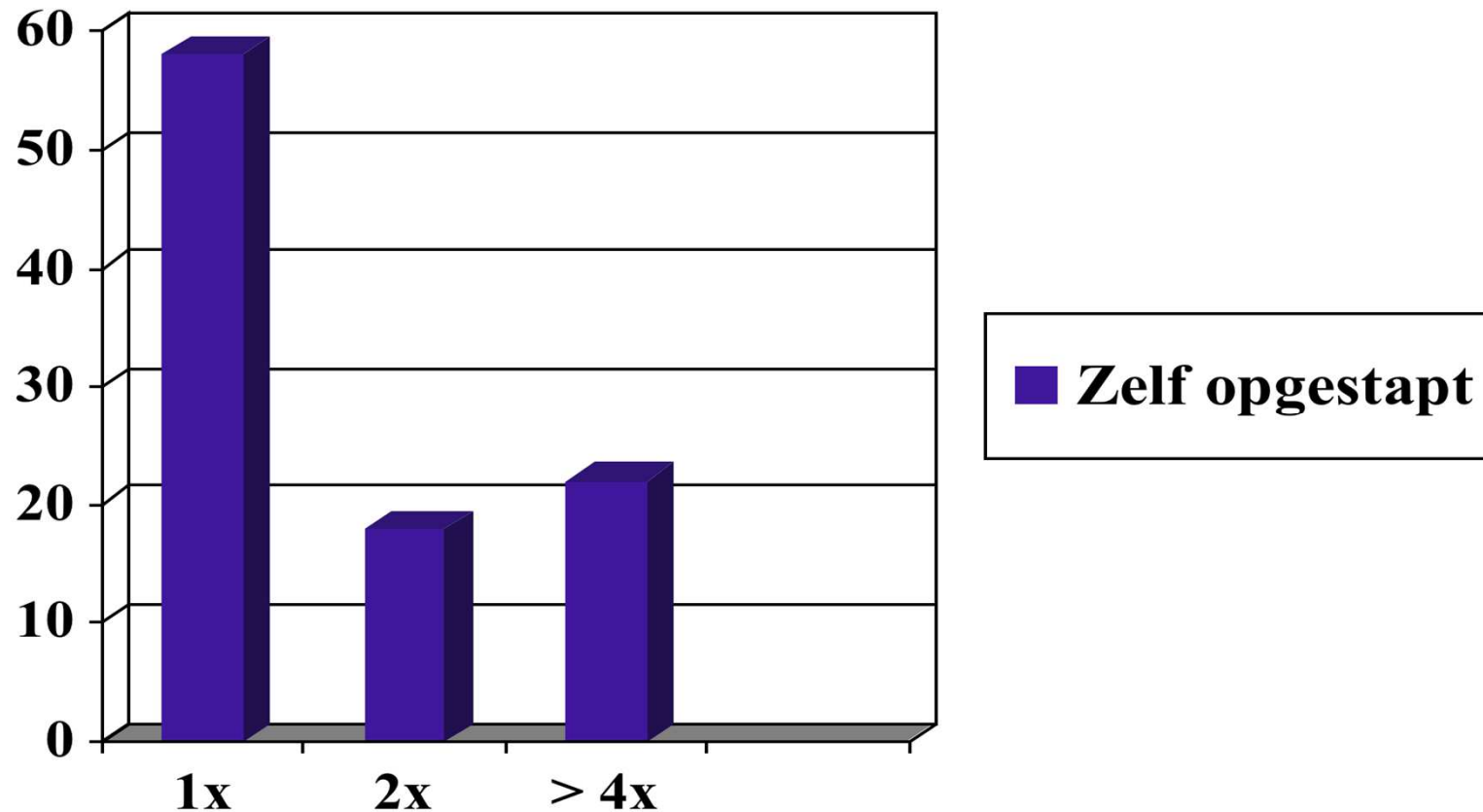
12 ambachten, 13 ongelukken

- Kooij 1998 n= 141 45 % uitkering
- Kooij 2001 n= 54 27 % uitkering

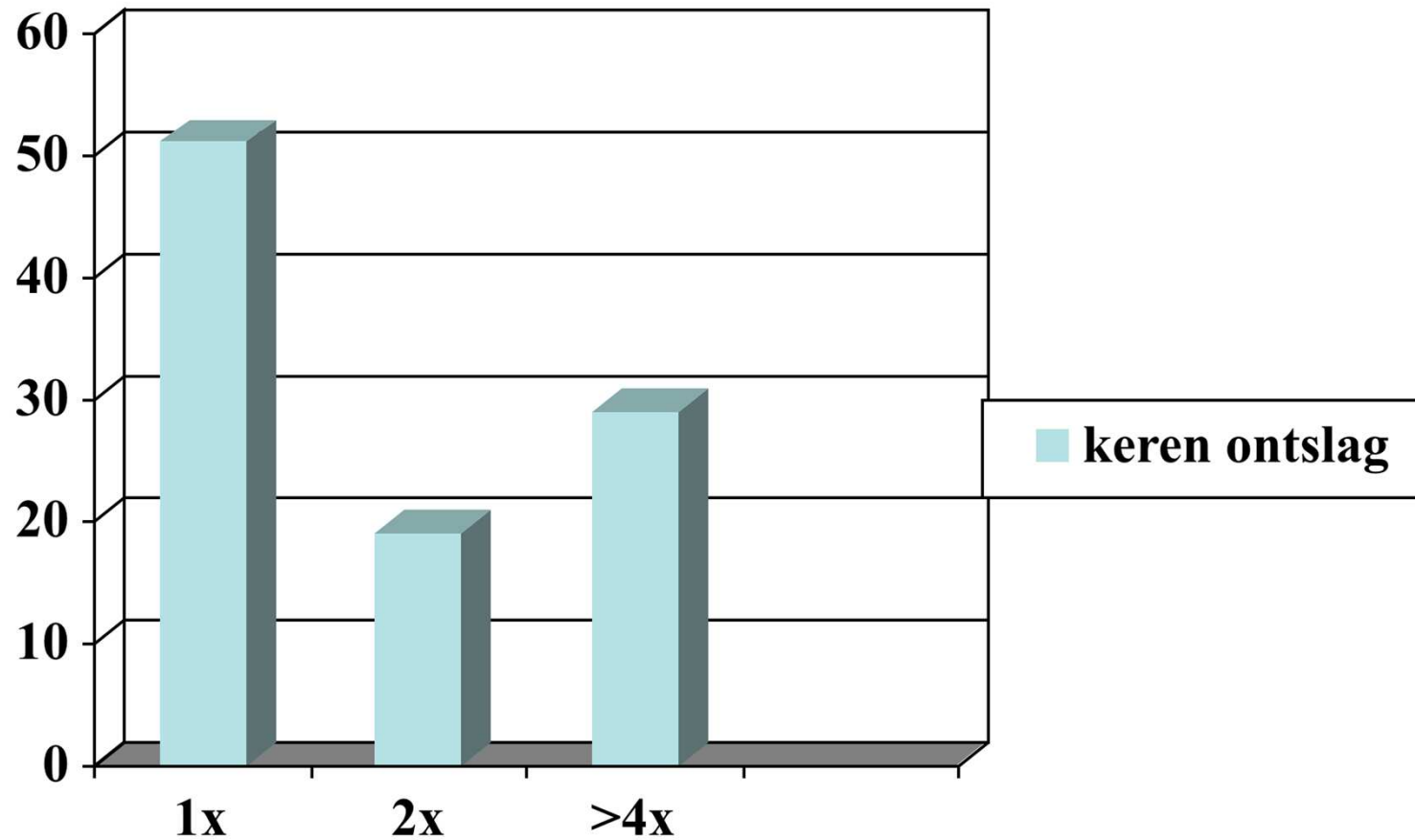
12 ambachten, 13 ongelukken

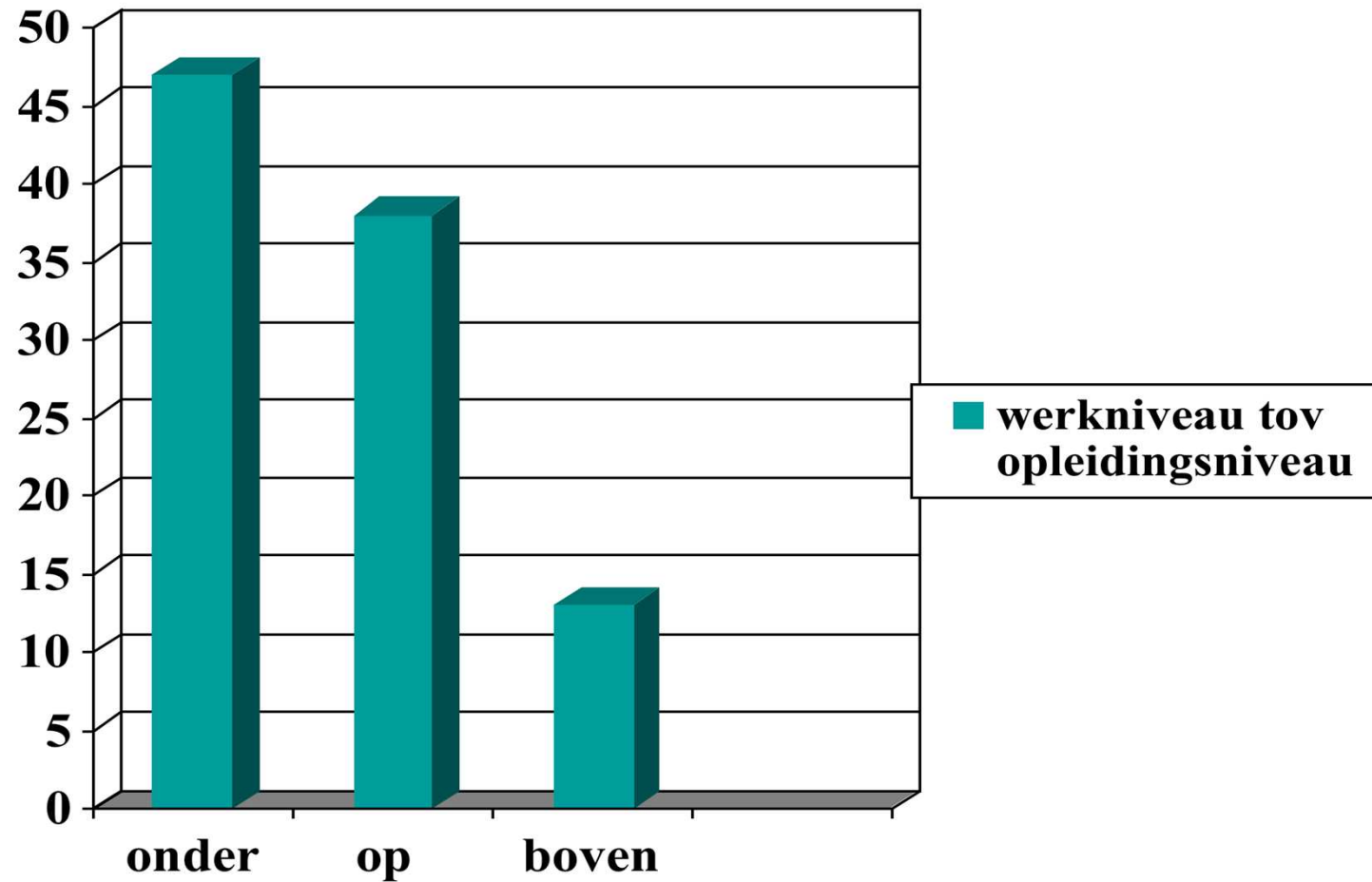
12 ambachten, 13 ongelukken

12 ambachten, 13 ongelukken

12 ambachten, 13 ongelukken

WHO 2007

10 landen, 18-44 jaar, 11.000 werkenden

- Mensen met ADHD 22 dagen per jaar minder produktief

-Absent 8,4 dagen per jaar

-Kwaliteitsverlies 13,6 dagen per jaar

-Kwantiteitsverlies 21,7 dagen per jaar

Graaf de 2007

*Kenniscentrum
ADHD bij volwassenen*

Hamøy 2009

- 24 % betaald werk (vs 78%)
- Hoge prevalentie psychiatrische comorbiditeit
- 20% diagnose op kinderleeftijd
- Relatie vroege behandeling en werken

ADHD en Werk

- GGZ
- **Werken en ADHD**
- FML
- Reïntegratie
- ADHD & UWV
- Conclusie

Schoolloopbaan

- 25-35% blijft zitten
- 60% wordt geschorst (vs 18%)
- 13 % van school gestuurd (vs 5%)
- 50 % gepest

Resultaat is een lager opleidingsniveau dan passend bij intellectuele capaciteiten

Sociaal-emotionele ontwikkeling

- Verlaagde kans op ontwikkelen positief zelfbeeld

Werken vereist

- Op tijd komen
- Plannen en organiseren
- Hoofd- en bijzaken onderscheiden
- Concentreren
- Taak afmaken binnen de normtijd
- Aan iets nieuws beginnen als je klaar bent
- Sociaal acceptabel gedrag

Aandachtstekort en werk

- Doet langer over een taak
- Maakt een taak niet af
- Schuift een taak voor zich uit
- Begint alvast aan iets nieuws
- Resultaat: niets komt af op tijd
- Plannen lukt, uitvoeren niet
- Prioriteiten stellen is moeilijk

Hyperactief en werk

- Niet stil kunnen zitten
- Doordraven, alsmaar bezig zijn
- Voortdurende spraakwaternival
- Uiterlijke hyperactiviteit

Impulsief en werk

- Ongeduldig
- Stoort anderen
- Conflicten
- Neemt zomaar ontslag
- Neemt zomaar een baan aan

En ook.....

- Enthousiast
- Energiek
- Grote inzet
- Veel nieuwe ideeën
- Improviseren
- Creatief denken

ADHD en Werk

- GGZ
- Werken en ADHD
- **FML**
- Reïntegratie
- ADHD &UWV
- Conclusie

FML-items

- Concentreren
- Verdelen van aandacht
- Geheugen
- Inzicht eigen capaciteiten
- Doelmatig handelen
- Zelfstandig handelen
- Handelingstempo
- Deadlines

Aandacht voor

- Werkplek
- Enkelvoudige, korte opdrachten
- Instructies op schrift
- Hulp bij plannen
- Hulp bij prioriteren
- Bewegingsvrijheid

ADHD en Werk

- GGZ
- Werken en ADHD
- FML
- **Reïntegratie**
- ADHD & UWV
- Conclusie

Reïntegratie

- Wel structuur, geen dwang
- Eénduidige opdrachten
- Afwisseling in taken
- Time-management
- Samenwerking gestructureerde collega
- Regelmatig evalueren
- Hulp bieden ipv afwijzen
- Voorziening

Geliefde banen ADHD

- Onregelmatige diensten
- Werk buiten, dieren, (top)sport
- Veel onderweg, afwisseling
- Korte deadlines, geven structuur
- Topmanagers met ondersteuning
- Zelfstandigen

Lange termijnprojecten vervelen snel

Verkeer en ADHD

- Onbehandeld ADHD is risicofactor in verkeer
- Wetgeving verbiedt rijden met stimulantia

Verkeer en ADHD

- Groep 1 rijbewijs
Keuring deskundige, max termijn 3 jaar
- Groep 2 rijbewijs
Keuring deskundige, max termijn 1 jaar

Evt aangevuld met rijtest CBR, kosten klant

ADHD en Werk

- GGZ
- Werken en ADHD
- FML
- Reïntegratie
- **ADHD & UWV**
- Conclusie

ADHD en UWV

- Vergeten ziekmelden
- Vergeten afspraken, legitimatie, medicatie
- Chaotisch dossier
- Arbeidsverleden
- Conflicten met meerderen
- Middelbare school niet afgemaakt
- Behandeling comorbiditeit adequaat, knapt niet op

Klachten kunnen variëren

- Bij iets nieuws (consult arts!)
  - tijdelijke toename van aandacht

Screening

- ASRS-6-vragenlijst

ADHD en Werk

- GGZ
- Werken en ADHD
- FML
- Reïntegratie
- ADHD & UWV
- **Conclusie**

Conclusie

- ADHD en werk vraagt aandacht
- Beperkingen in de FML ter overweging
- Heterogene groep
- Reïntegratie is maatwerk
- Omgeving bepaalt de ernst van handicap

Clïente vertelt

Referenties toevoegen

*Kenniscentrum
ADHD bij volwassenen*

Referenties toevoegen

*Kenniscentrum
ADHD bij volwassenen*

Referenties toevoegen

*Kenniscentrum
ADHD bij volwassenen*